

REFLEXIÓ TEOLÒGICA I PASTORAL SOBRE ALGUNS ASPECTES DE L'EXHORTACIÓ APOSTÒLICA POSTSINODAL *AMORIS LAETITIA* DEL PAPA FRANCESC*

ATENEU UNIVERSITARI SANT PACIÀ

1. LÍNIES GENERALS DE L'EXHORTACIÓ

L'Exhortació Apostòlica *Amoris laetitia* signada pel Papa Francesc el 19 de març de 2016, és un document de gran rellevància pastoral i teològica per a l'Església actual. La seva finalitat, objectius i propostes desenvolupen una de les línies de força del pontificat del papa Francesc: el rostre matern i misericordiós de l'Església. L'Exhortació es compon de nou capítols, precedits d'una mena d'introducció (els set primers apartats), que constitueixen una primera aproximació als continguts fonamentals del document. Podríem dir que juguen el mateix paper que en el món musical tenen les obertures en una simfonia: fer ressonar, ja des de l'inici, allò que posteriorment es desenvoluparà amb més amplitud. En el cas de la música, les diverses parts de l'obra amb les seves variants; en el cas de l'Exhortació papal, els nou capítols que aborden diferents aspectes del tema del matrimoni i de la família.

Val la pena, doncs, fixar l'atenció en aquesta introducció per tal de copsar el sentit i l'abast de l'Exhortació apostòlica en el seu conjunt, i per tal de comprendre les intencions i els ensenyaments del Sant Pare en els diversos registres presents en l'Exhortació: teològic, moral, pastoral i espiritual.

Els continguts dels set primers apartats poden ser agrupats en quatre blocs: 1) la bellesa del concepte cristià de matrimoni i família; 2) la necessi-

* Aquest document treballat per diversos professors dels departaments de Teologia Moral i de Teologia Sistemàtica de la Facultat de Teologia de Catalunya fou presentat, debatut i aprovat en una trobada general de professors de l'Ateneu Universitari Sant Pacià el dia 11 de maig de 2016.

tat de no donar per tancada la reflexió sobre alguns aspectes dels temes sinodals; 3) els criteris que cal tenir presents per fer una valoració i una aplicació apropiada dels ensenyaments d'*Amoris laetitia*; 4) les fonts i la finalitat d'aquest escrit papal. Glossem-los a continuació.

1.1. *L'anunci cristià sobre la família és una bona notícia*

Amoris Laetitia són les primeres paraules amb què comença la carta i, com és habitual en els documents papals, de les quals rep el títol. Aquesta opció assenyalada, ja d'entrada, el to de tot el document, i entronca amb l'Exhortació programàtica del Papa Francesc, *Evangelii gaudium* (2013). Aquí la crida a la comunitat cristiana a viure i a contagiar l'alegria de l'Evangelí, és un ressò del proemi de la Constitució del Concili Vaticà II *Gaudium et spes*, amb la qual l'Església es va situar en diàleg amb el món, en actitud de servei i amb el desig de comunicar-hi la bona nova de l'Evangelí de Jesús. Aquesta visió positiva i encoratjadora que arrenca del Concili es desenvolupa en el capítol tercer de l'Exhortació apostòlica, on es recorden algunes qüestions elementals de l'ensenyament de l'Església sobre el matrimoni i la família i, sobretot, en els capítols quart i cinquè, dedicats a l'amor, que, com afirma el Papa, són «els dos capítols centrals» de l'Exhortació (AL 6).

Voldríem subratllar que l'Exhortació mira amb ulls positius —no ingenus— la situació actual de les famílies. Aquesta situació combina les claus d'amor i de joia, que són el fonament de la bona notícia de l'Evangelí, i alhora inclou la crisi en què es troben moltes famílies. Les paraules del Papa són prou clarificadores: «L'alegria de l'amor que es viu a les famílies és també el goig de l'Església. [...] Malgrat els nombrosos senyals de crisi del matrimoni, el desig de família resta viu, especialment entre els joves, i això motiva l'Església. [...] L'anunci cristià relatiu a la família és veritablement una bona notícia» (AL 1).

Pensem que aquest ha de ser el tarannà fonamental a l'hora d'endinsar-nos en la lectura i la comprensió de l'Exhortació apostòlica. I també cal que aquest sigui l'esperit amb què s'apliquin els seus ensenyaments.

1.2. *Som en un camí que cal continuar*

El segon apartat de l'Exhortació explícita que els dos recents Sínodes sobre el matrimoni la família (2014 i 2015) i aquest mateix document (2016) no

són un punt i final en la reflexió sobre aquesta temàtica. El Papa constata que la complexitat d'alguns temes demanen un aprofundiment ulterior de les qüestions doctrinals, morals, espirituals i pastorals. Això vol dir que, en el pensament de l'Exhortació, hi ha aspectes en què no s'ha arribat a conclusions definitives a causa de la seva complexitat. Aquestes són les paraules del Papa: «La complexitat dels temes plantejats ens mostrà la necessitat de continuar aprofundint amb llibertat algunes qüestions doctrinals, morals, espirituals i pastorals» (AL 2). El papa Francesc confia aquest aprofundiment als pastors i als teòlegs i demana que es dugui a terme amb unes actituds ben concretes: «La reflexió dels pastors i teòlegs, si és fidel a l'Església, honesta, realista i creativa, ens ajudarà a trobar major claredat» (*ibídem*).

El Papa també fa notar que en aquesta tasca de clarificació i aprofundiment hi ha tres esculls a evitar, tant per part dels mitjans de comunicació com per part dels pastors de la comunitat cristiana: canviar-ho tot sense l'oportú aprofundiment; resoldre tots els temes només aplicant normatives generals; extreure conclusions excessives de determinades premisses teològiques. Amb paraules de la pròpia exhortació: «Els debats que es donen en mitjans de comunicació, i àdhuc entre ministres de l'Església, van des d'un desig desenfrenat de canviar-ho tot sense suficient reflexió o fonamentació fins a l'actitud de pretendre resoldre-ho tot aplicant normatives genèriques o derivant conclusions excessives d'algunes reflexions teològiques» (AL 2).

En resum, el Papa convida pastors i teòlegs a aprofundir amb el tarannà adequat aquells temes referits al matrimoni i la família que encara no són suficientment clars a causa de la complexitat dels factors que hi intervenen. I el Sant Pare posa en relleu algunes actituds que cal evitar, tant en la recepció de la seva Exhortació com en la tasca d'aprofundiment dels temes que afecten el matrimoni i la família. Segons l'Exhortació, cal evitar tres actituds: canviar per canviar sense anar a fons, limitar-se a aplicar les normes ètiques sense atendre a les circumstàncies de cada situació, i anar més enllà del que demana realment la teologia del matrimoni i la família. Algunes reaccions a la publicació d'*Amoris laetitia* fan veure que els advertiments del Papa no són pures elucubracions abstractes, sinó expressió de determinats tarannàs que ja van manifestar-se durant el període sinodal en forma de publicacions i declaracions.

1.3. Criteris a tenir presents en la comprensió i aplicació de l'Exhortació

Com ja hem fet notar, en els set primers apartats de l'Exhortació apostòlica, el papa Francesc presenta set criteris fonamentals que cal tenir en compte a

l'hora de seguir aprofundint sobre les diverses qüestions que planteja la situació actual del matrimoni i la família tant en la reflexió com en la praxi pastoral. Heu-los ací:

1.3.1. La primacia del temps sobre l'espai

Aquest principi ja és formulat en l'Exhortació apostòlica *Evangelii gaudium*, concretament en els números 222-225. Allí s'afirma que cal «assumir la tensió entre plenitud i límit» i que aquest principi «és molt propi de l'evangelització, la qual requereix tenir present l'horitzó, assumir els processos possibles i el camí llarg». Doncs bé, aquest principi de la primacia del temps sobre l'espai continua essent punt de referència fonamental en el tractament del tema del matrimoni i la família.

En efecte, en relació amb el matrimoni i la família, mai no es pot ignorar que, com en tots els aspectes de la vida humana, hi ha una tensió entre allò que la persona és i allò a què se sent cridada a ser segons el pla de Déu. Aquesta tensió demana no oblidar ni la plenitud vers la qual som convidats a adreçar-nos ni les possibilitats concretes que han de ser assumides en cada moment i que no s'identifiquen encara amb la plenitud. La vida familiar s'ha de col·locar en aquesta perspectiva de procés i de camí.

1.3.2. La subsidiarietat en l'Església

El principi de la subsidiarietat ha estat àmpliament desenvolupat per la Doctrina Social de l'Església, però és força menys present en la praxi eclesial i en altres camps doctrinals o morals. El papa Francesc l'aplica als temes propis d'aquesta Exhortació apostòlica, reafirmant que ni en el camp doctrinal, ni en el moral, ni en el pastoral, no tot s'ha de resoldre amb intervencions del Magisteri de l'Església. El document ho expressa de forma diàfana: «Vull reafirmar que no totes les discussions doctrinals, morals o pastorals han de ser resoltes amb intervencions magisterials» (AL 3).

Caldrà precisar l'abast d'aquest principi en el sentit de veure quines són aquestes realitats que el Papa considera que no necessiten un pronunciament del Magisteri eclesial. En principi, es pot suposar que solament en queden clarament excloses les realitats que afecten el nucli de la doctrina eclesial sobre el matrimoni i la família. Pel que fa al diàleg sobre altres afirmacions

del Magisteri ordinari, s'hauran de tenir en compte els criteris habituals aplicables a cadascuna d'aquestes afirmacions.

1.3.3. La pluralitat d'interpretacions

El Papa distingeix entre la unitat de doctrina i de praxi, necessaris en l'Església, i la pluralitat legítima d'interpretacions o aplicacions. Aquestes són les seves paraules: «Naturalment, en l'Església és necessària una unitat de doctrina i de praxi, però això no impedeix que subsisteixin diferents maneres d'interpretar alguns aspectes de la doctrina o algunes conseqüències que se'n deriven. Això passarà fins que l'Esperit ens dugui a la veritat completa, [...] és a dir, quan ens introdueixi perfectament en el misteri de Crist i puguem veure-ho tot amb la seva mirada» (AL 3).

Com es pot observar, el papa Francesc posa en relleu que cal vetllar per la unitat, però una unitat que no anul·la el pluralisme tant pel que fa al camp de la comprensió del pensament de l'Església, com pel que fa a la praxi pastoral. Es tracta, en definitiva, de fer real, també en els temes relacionats amb la família i el matrimoni, la dita tradicional: *In necessariis, unitas; in dubiis, libertas, in omnibus, caritas* («en allò que és necessari, la unitat; en allò que és qüestionable, la llibertat; en tota cosa, la caritat»).

1.3.4. La inculturació

L'Exhortació demana que es tinguin en compte les diferències culturals per tal que es produeixi una inculturació dels principis generals, si es vol que aquests siguin realment viscuts. Ho posen en relleu aquestes paraules: «En cada país o regió es poden buscar solucions més inculturades, atentes a les tradicions i als desafiaments locals, perquè les cultures són molt diferents entre elles i tot principi general [...] necessita ser inculturat si ha de ser observat i aplicat» (AL 3).

Ens trobem davant d'un criteri que en el decurs de la història no ha estat prou tingut en compte, amb les repercussions de tipus pastoral que això ha comportat. El papa Francesc, conscient que en aquest punt queda camp per córrer, demana que els grans principis no es quedin en paper mullat i no afectin realment la vida de les persones d'una cultura determinada.

1.3.5. La misericòrdia

El Papa emmarca el seu escrit en l'Any Jubilar de la Misericòrdia, que tota l'Església és convidada a viure. Durant aquest any som cridats a posar més i més en relleu l'extraordinària misericòrdia de Déu envers nosaltres, i la necessitat de ser nosaltres mateixos misericordiosos en la nostra vida. En aquest sentit, i concretant-ho en el món familiar, el Papa Francesc pretén, d'una banda, animar les famílies a valorar com un do de Déu el matrimoni i la família i a viure-hi amb les actituds i els comportaments propis d'un cor misericordiós, i, d'altra banda, convidar tothom a ser signes de misericòrdia i a fer-se propers a la vida de les famílies amb dificultats.

Així ho trobem expressat en l'Exhortació *Amoris laetitia*: «Aquesta exhortació adquireix un sentit especial en el context d'aquest Any Jubilar de la Misericòrdia. En primer lloc, perquè l'entenc com una proposta per a les famílies cristianes, que les estimuli a valorar els dons del matrimoni i de la família, i a sostenir un amor fort i ple de valors com la generositat, el compromís, la fidelitat o la paciència. En segon lloc, perquè procura encoratjar tothom a fi que siguin signes de misericòrdia i proximitat allà on la vida familiar no es realitza perfectament o no es desenvolupa amb pau i goig» (AL 5).

Aquest principi de la misericòrdia és una clau de lectura de la vida matrimonial i familiar d'enorme importància. La misericòrdia obre a l'agraïment envers Déu per aquests dons tan valuosos; convida a viure la vida familiar amb actituds i accions pròpies d'un cor que es compadeix, que són les que fan possible una vida de parella i de família segons el pla de Déu; i, encara, la misericòrdia rebuda de Déu interpel·la tota la comunitat cristiana, inclosos els pastors, a fer-se propers i ser signes de misericòrdia per a aquelles famílies que viuen amb dificultats i imperfeccions la seva vida.

1.3.6. L'atenció a la realitat

El papa Francesc posa de manifest que les aportacions dels dos Sínodes (2014 i 2015) han estat molt enriquidores ja que hi han ressonat les preguntes dels qui hi han participat, les quals han permès fer-se càrrec de les problemàtiques familiars en tota la seva amplitud. Escriu el Papa: «El conjunt de les intervencions dels Pares [...] m'ha semblat un preciós poliedre, conformat per moltes legítimes preocupacions i per preguntes honestes i sinceres» (AL 4).

Fem notar que, en el decurs de l'Exhortació pastoral, aquesta breu referència inicial a la necessitat de tenir en compte la realitat amb tots els seus polièdrics aspectes, assolirà una importància notable, concretament a l'hora de fer un judici moral sobre les situacions en què conviuen les persones.

1.3.7. La mirada positiva, la misericòrdia i el discerniment pastorals en situacions «que no responen plenament al que el Senyor ens proposa» (AL 6)

L'expressió que acabem de citar sobre les situacions «que no responen plenament al que el Senyor ens proposa» (AL 6), és una mostra feaent que fa veure com el Papa, davant la realitat de les famílies que pateixen esquinçaments de diversa mena, no s'hi refereix en termes negatius com ara «situacions irregulars», sinó que posa l'accent en allò que hi ha de positiu en aquestes situacions. És millor, doncs, qualificar-les d'«imperfectes» o «incompletes» que d'«irregulars».

D'altra banda, és precisament a aquests casos que els agents de pastoral han d'atansar-se amb actitud de misericòrdia i amb la seva pròpia capacitat de discerniment, ajudant les persones que es troben en aquestes situacions a discernir elles mateixes quina és la crida de Déu en la seva situació concreta. El Papa anticipa un tema que serà explicitat en el capítol vuitè de l'Exhortació (vegeu el punt 2 del nostre document). Francesc escriu: «M'aturaré en una invitació a la misericòrdia i al discerniment pastoral davant de situacions que no responen plenament al que el Senyor ens proposa» (AL 6). I encara: «Espero que cadascú [...] se senti cridat a tenir cura amorosa de la vida de les famílies, perquè aquestes no són un problema, són principalment una oportunitat» (AL 7). El Papa demana que s'esguardin les famílies en dificultat amb els mateixos ulls d'amor i amb el mateix cor misericordiós amb què Jesús va mirar la dona sorpresa cometent adulteri (vegeu Joan 8,1-11).

1.4. Finalitat de l'Exhortació

En aquesta Exhortació el Papa ha recollit indirectament les nombroses aportacions arribades a Roma des de diverses parts del món com a resposta al qüestionari de preparació al Sínode de 2014, i de forma més directa ha integrat els dos documents resultants dels Sínodes de 2014 i 2015. Hi ha, doncs, una clara empremta sinodal en el text de l'Exhortació, una manera de procedir que el Papa ha tingut molta cura a promoure i mantenir ja que respon a

una de les línies de força del seu pontificat. Tot ha estat posat, com a finalitats pròpies de l'Exhortació, a orientar les reflexions, els diàlegs i la praxi pastoral, i a encoratjar les famílies en la seva situació concreta. Escriu el Papa: «He considerat adient redactar una exhortació apostòlica postsinodal que reculli les aportacions dels dos recents Sínodes sobre la família, afegint-hi altres consideracions que puguin orientar la reflexió, el diàleg o la praxi pastoral, i que, alhora, ofereixin encoratjament, estímul i ajuda a les famílies en el seu lliurament i en les seves dificultats» (AL 4).

En resum, constatem que en els set apartats inicials de l'Exhortació apostòlica *Amoris laetitia* no s'hi troba cap canvi en relació amb allò que és el moll de l'os de la doctrina catòlica sobre el matrimoni i la família. I, d'altra banda, s'hi adverteix una invitació clara a viure amb goig la plenitud de la vida matrimonial i familiar. Tanmateix, no és difícil reconèixer-hi uns accents i unes perspectives noves respecte a anteriors intervencions magisterials sobre aquests temes. Aquests accents i perspectives es poden resumir en alguns termes rellevants de l'Exhortació: realitat polièdrica, misericòrdia pastoral, discerniment lúcid, pluralitat eclesial, inculturació imprescindible, progressivitat en la resposta, aspectes a aprofundir, diàleg franc. A més, altres aspectes van apareixent en el decurs de l'Exhortació, com ara, la consciència personal, l'acompanyament pacient i la insuficiència d'acudir a la norma moral per valorar una situació concreta.

Tot plegat, es pot resumir dient que *Amoris laetitia* suposa per a l'Església una crida a una valoració moral més acurada de les situacions personals, una invitació a un nou tarannà pastoral i a una tasca d'incorporació més plena en la vida de la comunitat eclesial dels que no viuen plenament la seva relació matrimonial segons el voler de Crist. Això només serà possible amb un diàleg franc i honest entre pastors i teòlegs que porti a una major claredat en alguns temes i a la presa de decisions pastorals adients.

2. EL CAPÍTOL VUITÈ DE L'EXHORTACIÓ: EL CAS DE LES PERSONES QUE CONVIUEN AL MARGE DEL MATRIMONI CRISTIÀ

2.1. *Elements fonamentals a tenir en compte en la pastoral de les persones que conviuen en situació irregular o, millor dit, imperfecta*

El títol del capítol vuitè de l'Exhortació apostòlica és «acompanyar, discernir i integrar la fragilitat» de les persones que conviuen al marge del matrimoni tal com l'entén l'Església. Es comença recordant una constatació recollida

pels mateixos Pares sinodals (vegeu *Relatio Synodi 2014*, 24), referida a la fragilitat humana. Com a conseqüència d'aquesta fragilitat els vincles i la vida del matrimoni i de la família es troben amenaçats o deteriorats en diverses situacions i per diverses causes. L'Exhortació afirma: «Encara que l'Església entén que tota ruptura del vincle matrimonial va contra la voluntat de Déu, també és conscient de la fragilitat de molts dels seus fills» (AL 291). I a continuació, s'indica que es proposa un procés a les persones que es troben en aquestes situacions.

Aquesta actitud es veu enfortida, com hem dit, en el context de la celebració de l'Any Jubilar de la Misericòrdia. Perquè el remei necessari de tota fragilitat no són la duresa o l'exclusió sinó la misericòrdia, que és el bàlsam que tot ho pot curar. El «vés, i tu fes igual» de Lluc 10,37 és una invitació a mobilitzar les energies d'amor que tota persona humana porta a dintre del cor. En aquest sentit, val a dir que la paràbola del bon samarità (Lluc 10,25-37) és un dels fonaments teològics i espirituals del capítol vuitè de l'Exhortació *Amoris laetitia*.

El Papa proposa, com a títol del capítol, tres termes clau com a desenvolupament d'una acció misericordiosa que dugui a la pràctica l'ensenyament evangèlic: acompanyament, discerniment i integració.

Pel que fa a l'acompanyament, cal afirmar que les persones que es troben en una situació anomenada comunament «irregular» continuen formant part de l'Església i, per tant, tots aquells que es troben en aquesta mena de situacions han de ser acompanyats per la comunitat cristiana i pels seus pastors: «L'Església ha d'acompanyar amb atenció i cura els seus fills més fràgils, marcats per l'amor ferit i extraviat, donant-los de nou confiança i esperança» (AL 291, citant la *Relatio Synodi 2014*, 28).

En relació amb el discerniment, cal entendre que cada situació humana, dels matrimonis i de les famílies, demana un acurat procés de recerca d'allò que és el bé possible en aquesta situació precisa i dels passos vers l'ideal de matrimoni, que es poden donar progressivament. Seguint la Relació del Sínode de 2014, s'indica com «[l'Església] il·luminada per la mirada de Jesucrist, mira amb amor els qui participen en la seva vida de manera incompleta, reconeixent que la gràcia de Déu també actua en les seves vides» (*Relatio Synodi 2014*, 25) [...]. Per això, «l'Església [ha de ser] com la llum del far d'un port o d'una torxa portada enmig de la gent per a il·luminar els qui han perdut el rumb o es troben enmig de la tempesta» (*Relatio Synodi 2014*, 28). Cal no oblidar que, sovint, la tasca de l'Església s'assembla a la d'un hospital de campanya» (AL 291). Per això, encara que hi hagi altres formes d'unió, diferents del matrimoni cristià que no encaixen del tot amb l'ideal proposat per

l'Església, algunes d'aquestes formes realitzen aquest ideal de manera imperfecta, és a dir, «de forma parcial i anàloga». En conseqüència, «l'Església no deixa de valorar els elements constructius en aquelles situacions que encara no corresponen o ja no corresponen al seu ensenyament sobre el matrimoni» (AL 292, citant la *Relatio Synodi 2014*, 41.43; vegeu també la *Relació final del Sínode de 2015*, 70).

Pel que fa a la integració, l'Exhortació subratlla que les persones que viuen la realitat matrimonial i familiar de manera incompleta són membres de la comunitat cristiana i han d'ocupar el lloc que sigui possible en la vida de l'Església. Per això reben de Déu uns dons concrets: «la valentia per a fer el bé, per a fer-se càrrec amb amor l'un de l'altre i estar al servei de la comunitat en la qual viuen i treballen» (AL 291, citant la *Relatio Synodi 2014*, 25). El Papa, amb molts pares sinodals, subratlla que «els batejats que s'han divorciat i s'han tornat a casar civilment han de ser més integrats en la comunitat cristiana en les diverses formes possibles, evitant qualsevol ocasió d'escàndol. La lògica de la integració és la clau del seu acompanyament pastoral» (AL 299, citant la *Relació final del Sínode de 2015*, 84). El terme «integració» assenyala la culminació del procés de recepció dels qui accepten entrar en un camí de discerniment i de plenitud.

A partir d'aquests tres termes clau el Papa fa la proposta d'una acció pastoral que s'orienta a les persones que viuen en situacions irregulars o, millor dit, imperfectes. L'acció pastoral ha de tenir en compte els set elements que es detallen a continuació:

1) La gradualitat, que porta a reconèixer tot el que hi ha de positiu en aquestes situacions i acompanyar-les amb un discerniment oportú en el camí d'acostament a l'ideal del matrimoni cristià. La «llei de la gradualitat» (vegeu sant Joan Pau II, Exhortació apostòlica *Familiaris consortio*, 34), però, «no és una “gradualitat de la llei”, sinó una gradualitat en l'exercici prudencial dels actes lliures en subjectes que no estan en condicions sigui de comprendre, de valorar o de practicar plenament les exigències objectives de la llei» (AL 295). La gradualitat se sosté sobre l'exercici pacient de la misericòrdia.

2) El discerniment acurat de les «situacions anomenades irregulars». Cada situació és diversa de les altres i no es poden judicar amb un únic patró. «Es tracta d'integrar tothom, s'ha d'ajudar cadascú a trobar la seva pròpia manera de participar en la comunitat eclesial, perquè se senti objecte d'una misericòrdia “immerescuda, incondicional i gratuïta”» (AL 297). De fet, les persones divorciades que s'han unit amb una altra persona «poden

trobar-se en situacions molt diferents, que no han de ser catalogades o recloses en afirmacions massa rígides sense deixar lloc a un adequat discerniment personal i pastoral» (AL 298).

3) La consideració, en aquestes situacions, dels atenuants de la responsabilitat moral. Els atenuants poden tenir causes diverses: ignorància, incapacitat de comprensió, impossibilitat d'una actuació plenament d'acord amb la norma i l'ideal. Una persona, coneixent fins tot una norma «pot tenir una gran dificultat per a comprendre “els valors inherents a la norma” (vegeu sant Joan Pau II, Exhortació apostòlica *Familiaris consortio*, 33) o pot estar en condicions concretes que no li permeten obrar de manera diferent i prendre altres decisions sense una nova culpa». En altres paraules, hi ha factors «que limiten la capacitat de decisió (*Relatio Synodi 2015*, 51)» (AL 301). En aquest punt, el Papa cita la *Summa Theologica* de sant Tomàs d'Aquino, on s'afirma que «algú pot tenir la gràcia i la caritat, però pot no exercitar bé alguna de les virtuts [...], en el cas que l'obrar exterior d'aquesta virtut es trobi dificultat» (*Summa Theologica* I-II, q.65, a.3, ad 2).

4) La necessitat d'acompanyar, amb el discerniment i no solament amb les normes, aquells que no viuen plenament el projecte cristià de matrimoni. Diu el Papa en l'Exhortació *Evangelii gaudium* que «cal acompanyar amb misericòrdia i paciència les etapes possibles de creixement de les persones que es van construint dia a dia» (EG 44). I en *Amoris laetitia* rebla el clau dient: «Comprenc els qui prefereixen una pastoral més rígida que no doni lloc a cap confusió. Però crec sincerament que Jesucrist vol una Església atenta al bé que l'Esperit vessa enmig de la fragilitat: una Mare que, al mateix temps que expressa clarament el seu ensenyament objectiu, “no renuncia al bé possible, encara que corri el risc de tacar-se amb el fang del camí” (EG 45)» (AL 308).

Per tant, «un pastor no pot sentir-se satisfet tan sols aplicant lleis morals als qui viuen en situacions “irregulars”, com si fossin pedres que es llancen sobre la vida de les persones» (AL 305). I, en aquest punt, el Papa esmenta un document de la Comissió Teològica Internacional, de l'any 2009, en el qual s'afirma que «la llei natural no hauria de ser presentada com un conjunt ja constituït de regles que s'imposen *a priori* al subjecte moral, sinó que és més aviat una font d'inspiració objectiva per al seu procés, eminentment personal, de presa de decisió» (*A la recerca d'una ètica universal: nova mirada sobre la llei natural* [2009], 59) (vegeu AL 305).

5) L'apel·lació a la pròpia consciència, procurant que estigui «il·luminada, formada i acompanyada», «i oberta a noves decisions que permetin realitzar l'ideal de manera més plena» (AL 303). Amb tot, aquesta

consciència «pot reconèixer no sols que una situació no respon objectivament a la proposta general de l'Evangelí», sinó que «també pot reconèixer amb sinceritat i honestat allò que, per ara, és la resposta generosa que es pot oferir a Déu, i descobrir amb certa seguretat moral que aquest és el lliurament que Déu mateix està reclamant enmig de la complexitat concreta dels límits, si bé encara no sigui plenament l'ideal objectiu» (*ibídem*). La consciència té els seus límits, i aquests límits formen part del procés cap a la plenitud que aquesta consciència és cridada a fer.

6) La prudència i saviesa pedagògiques tant per part del mateix individu com per part del qui l'acompanya o de la mateixa comunitat eclesial a la qual pertany. D'aquí que, en la recerca sincera de la voluntat de Déu, calgui garantir algunes condicions, com ara la «humilitat, reserva, amor a l'Església i al seu ensenyament» (AL 300, citant la *Relació final del 2015*, 86). Com afirma el mateix Papa Francesc, aquestes són les actituds fonamentals «per a evitar el greu risc de missatges equivocats, com la idea que algun sacerdot pot concedir ràpidament “excepcions”, o que existeixen persones que poden obtenir privilegis sacramentals a canvi de favors» (*ibídem*). En aquest sentit, convé que la persona que duu a terme el procés d'integració sigui «responsable i discreta» i no pretengui imposar els seus desigs; pel seu costat, la persona que acompanya ha de saber reconèixer la importància del tema que té entre mans, evitant així «el risc que un determinat discerniment dugui a pensar que l'Església sosté una doble moral» (*ibídem*).

7) La misericòrdia com a criteri fonamental de l'acció pastoral envers els qui viuen en aquestes situacions. D'aquesta manera es posarà en relleu l'amor misericordiós de Déu envers ells, i se suscitarà una actitud misericordiosa en els agents pastorals i en la mateixa comunitat cristiana. «Som cridats a viure de misericòrdia, perquè nosaltres, en primer lloc, hem rebut misericòrdia» (Francesc, *Butlla Misericordiae vultus*, 9) (citada en AL 310). «La misericòrdia és la biga mestra que sosté la vida de l'Església» (MV 10). I és que «l'Església no és una duana; és la casa paterna on hi ha lloc per a cada un amb la vida que porta a l'esquena» (AL 310).

2.2. De les posicions excloents al veritable esperit del document

A partir dels set elements que acabem de descriure, voldríem escatir el sentit i l'esperit que mouen el document, més enllà d'apriorismes que en distorsionarien la veritable intenció. Abans de tot, però, convé precisar el tipus de «magisteri» que es reflecteix en el document papal. L'Exhortació apostòlica

postsinodal *Amoris laetitia* és «magisteri ordinari» del «cap del col·legi episcopal», en la qual es manifesta la voluntat de proposar un ensenyament destinat a tota l'Església.

En relació amb el magisteri pontifici, cal fixar-se sempre de prop a qui va adreçat l'ensenyament en qüestió. Pel que fa al magisteri ordinari del papa, cal distingir i saber valorar el grau d'autoritat dels seus pronunciaments. En aquest sentit, és molt diferent una entrevista concedida a un mitjà de comunicació —redactada sovint pel mateix mitjà—, o bé un discurs dirigit a un col·lectiu local determinat, o bé un document signat pel papa que es dirigeix a tota l'Església. En el cas que ens ocupa, tan sols cal llegir l'encapçalament del document per entendre el seu valor magisterial: «Exhortació apostòlica postsinodal del sant Pare Francesc als bisbes, als preveres i als diaques, a les persones consagrades, als esposos cristians, i a tots els fidels laics».

En l'Exhortació hi ha un element eclesiològicament rellevant: es tracta d'una Exhortació que és fruit d'un «camí recorregut en comú» —un camí sinodal—, on es recullen les aportacions dels pares, experts i convidats que participaren en els dos Sínodes sobre la família, l'extraordinari de l'any 2014, representat per 51 citacions en l'Exhortació, i l'ordinari de 2015, citat 76 vegades. D'altra banda, és fora de lloc menystenir el document afirmant que es tracta d'una «exhortació» i no d'una «encíclica». La consuetud papal és que els documents postsinodals s'expressin en forma d'exhortacions apostòliques. La seva autoritat es fonamenta, doncs, en el fet que es tracta de magisteri ordinari del papa destinat a tota l'Església i, per tant, demana una adhesió de la consciència i del cor a qualsevol fill de l'Església catòlica. Per exemple, en aquest sentit, seria incongruent afirmar que el document pontifici postconciliar més important sobre l'activitat evangelitzadora és *Redemptoris missio* de sant Joan Pau II pel fet que es tracta d'una encíclica, i deixar en segon terme la *Evangelii nuntiandi* del beat Pau VI o la *Evangelii gaudium* del papa Francesc, perquè presenten el format d'exhortacions apostòliques. Per tant, escampar dubtes sobre la naturalesa magisterial de l'exhortació *Amoris laetitia* està fora de lloc i pot arribar a ser fins i tot malèvol.

Feta aquesta consideració prèvia, convé indicar que el Papa escriu una Exhortació en la qual dos tipus d'interpretacions no s'hi sentiran identificades: els qui diuen que el document ho canvia tot i que proposaria una moral quasi relativista, i els qui, donant-li la volta, afirmen que el document —a l'hora de la veritat— no ha canviat res i que es limita a repetir —fins i tot a nivell pastoral— la doctrina de sempre. Curiosament, doncs, es donen els dos extrems: aquells que no estan d'acord amb l'ensenyament pontifici perquè, diuen, canvia la doctrina tradicional i dogmàtica sobre el matrimoni; i,

per contra, aquells que, exagerant la novetat i caient en el relativisme, afirmen que és un document pontifici que capgira la doctrina.

L'Exhortació s'ha d'interpretar seguint el punt fi i matisat per on es mou, i rebre-la com allò que realment és: un esforç reeixit per a trobar resposta a les moltes qüestions plantejades avui, en ple segle XXI, en relació amb el matrimoni i la família. Ara bé, el document no és d'ordre juridicocanònic, sinó d'ordre pastoral. La clau d'interpretació ens la dóna el mateix Papa quan afirma, reprenent una frase de la *Relació final del Sínode del 2015* (51): «Si es té en compte la innombrable diversitat de situacions concretes [...] es pot comprendre que no havia d'esperar-se del Sínode o d'aquesta exhortació una nova normativa general de tipus canònic, aplicable a tots els casos. Només hi cap un nou encoratjament a un responsable discerniment pastoral dels casos particulars, que hauria de reconèixer que, atès que “el grau de responsabilitat no és igual en tots els casos”, les conseqüències o efectes d'una norma no necessàriament han de ser sempre les mateixes» (AL 300). Notem que aquesta consideració sobre la diversitat de situacions i el seu necessari discerniment és vàlida, fins i tot, per a la disciplina sacramental, com indica el mateix Papa en la nota corresponent (nota 336).

Voldríem ara ajudar a comprendre millor les qüestions d'interpretació al voltant de l'Exhortació, establint una comparació amb allò que va succeir quan el Concili Vaticà II va afirmar que «l'Església de Crist subsisteix en l'Església [*subsistit in Ecclesia*] catòlica» (*Lumen gentium*, 8). La finalitat del Vaticà II substituint el verb «*est*» per «*subsistit*» no era canviar la doctrina segons la qual en l'Església Catòlica s'hi troba l'Església de Crist en tota la seva plenitud i en tota la seva força. Més aviat, considerant insuficient aquesta afirmació, el Concili volia posar en evidència, a més, els elements eclesials que es donen en altres parts, com s'indica en les mateixes Actes del Concili (*Act. Syn.*, III/I, 176-177). Altrament, no hauria tingut sentit una afirmació com aquesta, que de fet es va convertir en el fonament teològic del diàleg entre les Esglésies cristianes.

Recordem que, en aquell moment, les interpretacions conciliars van anar d'un extrem a l'altre. N'hi ha va haver que van afirmar que el Concili havia canviat la doctrina dogmàtica de l'Església (Marcel Lefebvre i els seus seguidors no van acceptar la fórmula «*subsistit in*» perquè argumentaven que anava en contra del que s'afirma en el Concili de Florència, decret *Pro Iacobitis* [4-II-1442]: DS 1351). Altres, a l'extrem oposat, defensaven la plena existència de l'Església de Crist en qualsevol confessió cristiana (vegeu Congregació per a la Doctrina de la Fe, *Notificació sobre el llibre de Boff* [*Església, carisma i poder*] [11-III-1985]: EV 9, 1426). Però també va aparèixer la posició

més subtil d'uns tercers que, al capdavant, van voler interpretar el «*subsistit*» identificant-lo merament amb l'habitual «*est*», com si res no hagués passat. Així, deixaven a la penombra el paper salvífic contingut en els elements eclesials i les accions sagrades de la religió cristiana que es troben en els cristians no catòlics, i en les seves pròpies Esglésies i comunitats eclesials com a tals (*ipsae ecclesiae et communitates*) (UR 3). Tanmateix, aquesta era precisament la novetat del Concili que, com és obvi, no canviava la doctrina sobre la plenitud dels mitjans de gràcia i de salvació que es troben en l'Església catòlica. I és que quan el Magisteri assenyala fronteres menys definides, aleshores apareixen tant les interpretacions àmplies com les excloents, que intenten portar l'aigua cap a un terreny d'idees preconcebudes.

Tornant ara a l'exhortació apostòlica *Amoris laetitia*, podem afirmar, per tant, que el Papa no canvia la doctrina de l'Església, però sí que invalida, per insuficient, una aplicació d'aquesta que es limités als principis doctrinals o dogmàtics llegits mecànicament. La novetat del document rau en el fet que es vol tenir en compte la vida real i concreta de les persones, allí on es toca de prop el dolor i el sofriment, allí on cal dur a terme un discerniment real fet amb misericòrdia i assumit per una consciència recta. L'Exhortació del papa Francesc conté una visió que va més enllà d'un catolicisme individualista que tot ho acabaria confiant a la norma objectiva, i promou l'entrada d'un discurs moral que s'emmarca en la comunitat de fe que integra fins allà on sigui possible. En conseqüència, després de l'acurat examen de la situació concreta, les eines per a portar a terme el discerniment seran l'acompanyament maternal d'un sacerdot o d'un laic capaços de realitzar aquest important tasca amb prudència pedagògica, i el respecte a la pròpia consciència, la qual ha de procurar discernir rectament.

És clar que el papa Francesc no qualifica determinades situacions simplement d'«irregulars». Per a ell, «ja no és possible dir que tots els qui es troben en alguna situació així anomenada “irregular” viuen en una situació de pecat mortal, privats de la gràcia santificant» (AL 301). Aquesta és una afirmació clau de l'Exhortació. La moral i el dret, tot i l'adagi llatí clàssic «de internis nemo iudicat, nisi Deus» («el fur intern de la persona, ningú no l'ha de jutjar sinó Déu»), volen objectivar la norma. Aquesta és justa i necessària —altrament ens veuríem privats de principis generals—; però quan la norma s'aplica a la realitat concreta de la persona, les coses esdevenen molt més complexes.

El Papa afirma que no podem tenir en compte tan sols signes objectius sobre l'estat concret de la persona i —com si es tractés d'un judici en què cal un veredict— acabar dictaminant un determinat estat de pecat mortal. En

cada cas s'hauran de tenir en compte els set elements descrits en l'apartat 2.1. Recordem-los de bell nou: 1) la gradualitat i l'esforç progressiu per a procurar viure amb plenitud l'ideal cristià; 2) el discerniment acurat d'una determinada situació; 3) els atenuants i les condicions que no permeten obrar de forma diferent; 4) la necessitat d'un acompanyament espiritual exercit per un sacerdot o un laic que porti a un autèntic discerniment i no solament a una aplicació freda de les normes objectives; 5) l'apel·lació i el respecte a la pròpia consciència, procurant que aquesta estigui il·luminada, formada i acompanyada; 6) la prudència pedagògica, en virtut de la qual la persona evitarà en tot moment ser motiu d'escàndol en la comunitat; 7) la misericòrdia com a criteri fonamental de l'acció pastoral concreta.

És precisament per aquesta raó que el Papa afirma que «allò que forma part d'un discerniment pràctic davant d'una situació particular no pot ser elevat a la categoria d'una norma. Això no sols donaria lloc a una casuística insuportable, sinó que posaria en risc els valors que s'han de preservar amb especial cura» (AL 304). El Papa cita immediatament, en nota, un passatge de sant Tomàs d'Aquino, el qual, referint-se al coneixement general de la norma i al coneixement particular del discerniment pràctic, afirma el següent: «si no hi ha més que un de sol dels dos coneixements, és preferible que aquest sigui el coneixement de la realitat particular que s'acosta més a l'obrar» (*Sententia Libri Ethicorum*, VI, 6).

Pel seu costat, la Declaració del Consell Pontifici per als Textos Legislatius referent a *L'admissibilitat a la sagrada comunió dels divorciats que s'han tornat a casar*, núm. 2 (24 juny de 2000), esmentant el cànon 915 del Codi de Dret Canònic, estipulava que aquells no poden ser admesos a l'eucaristia. Aquesta Declaració també afirmava que aquests divorciats tornats a casar no es troben en situació de pecat greu habitual sempre que, no podent interrompre la convivència per causes greus, s'abstinguin de tenir relacions sexuals, i a més, procurin evitar l'escàndol provocat pel fet que resulta ocult que no viuen *more uxorio*, és a dir, com a marit i muller. Certament, aquesta és una possibilitat, però també és clar que l'Exhortació *Amoris laetitia* va més enllà d'aquesta realitat objectiva —que, per cert, no és esmentada en cap moment pel papa Francesc en tota la seva argumentació. Més encara, quan el Papa esmenta aquesta *Declaració del Consell Pontifici per als Textos Legislatius*, ho fa simplement per indicar que «un judici negatiu sobre una situació objectiva no implica un judici sobre la imputabilitat o la culpabilitat de la persona involucrada» (AL 302). Cal practicar una gran prudència pastoral a l'hora de valorar, no tan sols la situació, sinó la persona que s'hi troba immersa, potser sense culpa per la seva part.

Tota la reflexió elaborada pel Papa en una Exhortació que és fruit d'un llarg camí sinodal, no pot ser reduïda a la pura consideració de la norma objectiva. Ans al contrari, partint d'aquesta norma, el document vol acarar cada situació particular amb el discerniment, l'acompanyament espiritual, la prudència pedagògica i l'apel·lació a la pròpia consciència que la direcció espiritual mai no pot substituir. Per aquest motiu, el papa Francesc tampoc no es pronuncia en relació amb la proposta dels bisbes de l'Alt Rin (1993) —que tampoc va ser assumida pel Sínode. Aquesta proposta preveia la possibilitat d'admetre a la comunió eucarística els divorciats tornats a casar després d'un temps de penitència, de manera semblant a la pràctica decretada en l'Església antiga en relació amb els *lapsi* o apòstates en temps de persecució.

«Les normes generals presenten un bé que mai no s'ha de desatendre ni descuidar», afirma el Papa, però «és mesquí aturar-se només a considerar si l'obrar d'una persona respon o no a una llei o norma general, perquè això no basta per a discernir i assegurar una plena fidelitat a Déu en l'existència concreta de l'ésser humà» (*AL* 304). El Papa torna a esmentar un altre dels ensenyaments de sant Tomàs d'Aquino, tot demanant que sigui incorporat al discerniment pastoral. És aquest: «Encara que en els principis generals es constati la necessitat, com més s'afronten les coses particulars, tanta més indeterminació hi ha [...]. En l'àmbit de l'acció, la veritat o la rectitud pràctica no són el mateix en totes les aplicacions particulars, sinó solament en els principis generals [...]. Com més es davalla a les coses particulars, més augmenta la indeterminació» (*Summa Theologica* I-II, q.94, a.4).

3. CONCLUSIÓ

En aquesta Exhortació *Amoris laetitia* el papa Francesc té en compte tota la problemàtica pastoral plantejada en els dos Sínodes i incideix sobretot en la realitat de cada persona en particular. D'una banda, proposa la grandesa del matrimoni cristià afirmat secularment per l'Església, però, d'altra banda, desitja també una Església mare de misericòrdia que no renuncia al bé possible, tampoc quan aquest bé és present en situacions imperfectes, semblants al «fang del camí» amb el qual et pots tacar (*AL* 308; vegeu *EG* 44). En tot el document hi ha una sensibilitat transversal que poua de ple en el catolicisme conciliar i que deixa entreveure un esperit semblant al del Concili Vaticà II, quan plantejava qüestions cabdals com l'ecumenisme o la llibertat religiosa. Aleshores, el Vaticà II, sense violar la tradició dogmàtica vinculant de l'Es-

glésia, va obrir unes portes que anaven més enllà de la veritat objectiva que contenien les fórmules dogmàtiques.

Ara, en el cas de l'Exhortació que ens ocupa, cal considerar el diàleg com a eina d'una vida familiar autèntica i com a mètode imprescindible per a actuar quan aquesta vida és imperfecta i cal avançar mitjançant un discerniment adequat. D'altra banda, cal tenir en compte la consciència, no com a àmbit d'afirmació autosuficient, sinó com a realitat oberta a l'acció i a la gràcia de Déu i a l'acompanyament espiritual. Es tracta, en definitiva, de fer-se càrrec de les circumstàncies que concorren en cada situació familiar concreta, tot garantint que hi hagi un discerniment seriós per part de persones responsables i amb una experiència espiritual provada —sigui per part de preveres o laics—. Així es garanteix un acompanyament de l'Església, i es respecta la consciència de cada persona.

En aquest marc, i a la llum de tot el que s'ha exposat, cal llegir el que es diu en la nota 351 (vegeu AL 305): «En certs casos [d'una situació objectiva de pecat que no sigui subjectivament culpable o que no ho sigui d'una manera plena] l'ajuda podrien ser també els sagraments». I aquí el Papa esmenta els sagraments de la penitència i de l'eucaristia, tot glossant la seva Exhortació *Evangelii gaudium* (núm. 44). Pel que fa a la penitència, el papa Francesc recorda als sacerdots que «el confessorari no ha de ser una sala de tortures sinó el lloc de la misericòrdia del Senyor». I, pel que fa a l'eucaristia, afirma que «no és un premi per als perfectes, sinó un generós remei i un aliment per als febles» (vegeu també AL 300, nota 336).

La recepció de l'Exhortació *Amoris laetitia* demana una interpretació segons l'esperit amb què fou escrita, per tal que els pastors contribueixin a aplicar-la i tot el poble de Déu es beneficiï del seu mestratge i de la misericòrdia que desprèn. Es tracta d'un camí, que no és altre que el del seguiment de Crist. El deixeble va darrere Jesús amb tota la seriositat i exigència que això comporta. Però allò que no vol l'Església és que ningú que accepti aquest camí quedi estès a la vora de la ruta. Davant la persona ferida, allò que cal és, tal com trobem en la paràbola del bon samarità, acostar-se-li, amorosir-li les ferides amb oli i vi i embenar-les-hi, i després pujar-la a la pròpia cavalcadura (vegeu Lluç 10,34). Així serà possible continuar el camí cap a Crist i, en la mesura que es pugui, reintegrar-se plenament a la comunitat eclesial.